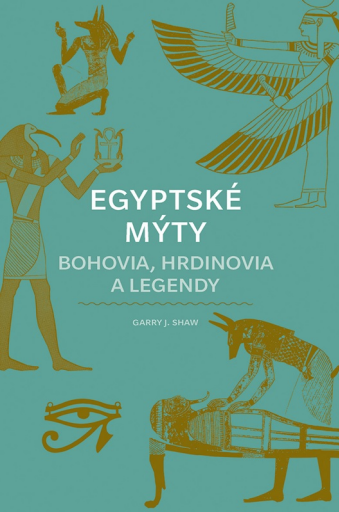

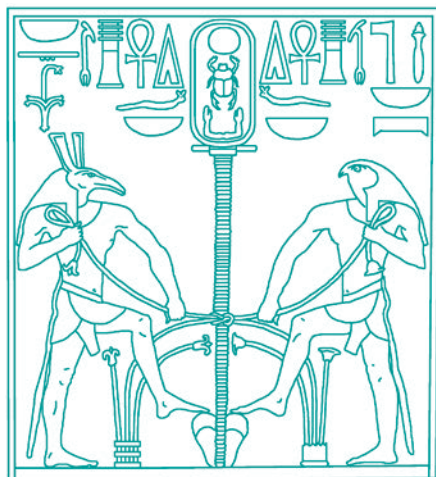
EGYPTSKÉ MÝTY

BOHOVIA, HRDINOVIA
A LEGENDY

GARRY J. SHAW

EGYPTSKÉ MÝTY

BOHOVIA, HRDINOVIA
A LEGENDY

EGYPTSKÉ MÝTY

BOHOVIA, HRDINOVIA
A LEGENDY

GARRY J. SHAW

95 ILUSTRÁCIÍ

PRELOŽILA ZUZANA TRSTENSKÁ

POĎAKOVANIE

Veľká vďaka patrí Julie Patenaudovej za prečítanie rukopisu a komentáre k rôznym verziám tejto knihy. Za podporu som vďačný aj Andrewovi Bednarskému (môjmu svadobnému svedkovi), Maggie Brysonovej, Henningovi Franzmeierovi, Campbellovi Priceovi, Egypt Exploration Society (Egyptskej výskumnej spoločnosti), American Research Center in Egypt (Americkému výskumnému centru v Egypte) a skvelému redakčnému tímu Thames & Hudson. Osobitné poďakovanie patrí aj mojim študentom z Egypt Exploration Society, ktorí boli svedkami živého predstavenia tejto knihy na mojom kurze *Bohovia, bohyně a duchovia nekropoly: Mytológia a náboženstvo v starovekom Egypte*. Ich cenné komentáre viedli k mnohým zlepšeniam v priebehu prípravy rukopisu.

Patitul: Bohovia Sutech (vľavo) a Hor (vpravo) viažu rastliny ľalie a papyrusu, ktoré predstavujú Horný a Dolný Egypt, okolo hieroglyfu symbolizujúceho jednotu.

Frontispis: Anup, boh pohrebných obradov, spájaný najmä s balzamovaním, slúžil ako sprievodca mŕtvych.

Predná obálka (v smere hodinových ručičiek od ľavého horného rohu): Anup váži srdcia mŕtvych; okrídlená podoba Eset drží Maatino pierko pravdy; Anup dohliada na mumifikáciu Sennedžema; Horovo oko; Thowt s hieroglyfmi reprezentujúcimi život a autoritu.

Zadná obálka (v smere hodinových ručičiek od spodného pravého rohu): hieroglyf ibisa; Anup; Hor s korunami Horného a Dolného Egypta; Thowt, Eset.

Garry J. Shaw

The Egyptian Myths: A Guide to the ancient Gods and Legends

Published by arrangement with Thames & Hudson Ltd, London

The Egyptian Myths: A Guide to the ancient Gods and Legends

© 2014 Thames & Hudson Ltd, London

This edition first published in Slovakia in 2026 by IKAR, a.s., Bratislava

Translation © 2026 by Zuzana Trstenská

Slovak edition © 2026 by IKAR, a.s.

Všetky práva sú vyhradené.

Nijaká časť tejto knihy sa nesmie reprodukovat', ukladať do informačných systémov ani prenášať v akejkoľvek podobe či akýmkoľvek spôsobom – elektronicky, mechanicky, fotokopírovaním, nahrávaním alebo inak – bez predchádzajúceho písomného súhlasu vlastníka autorských práv.

Preklad z anglického originálu *The Egyptian Myths: A Guide to the ancient Gods and Legends* (Thames & Hudson Ltd, London 2024) Zuzana Trstenská

Odborná spolupráca Mgr. Dušan Magdolen, PhD.

Redakčná úprava Lenka Kleimanová

Jazyková korektúra Katarína Šoganová

Úprava obálky podľa originálu Augustín Putera

Technická redaktorka Helena Oleňová

Vydalo vydavateľstvo IKAR, a.s., Bratislava

v roku 2026 ako svoju 2 807. publikáciu v elektronickej podobe.

Prvé vydanie

Sadzba a zalomenie do strán Veronika Jelenová

IKAR, a.s.

Miletičova 23

821 09 Bratislava

www.ikar.sk | ikar@ikar.sk

ISBN 978-80-575-0970-7

OBSAH

ÚVOD 7

◀ PRVÁ ČASŤ ▶

1

Chaos a stvorenie 17

2

Vláda kráľov
Rea, Šua a Geba 43

3

Vláda kráľa Usira 67

4

Vláda kráľa Sutecha
a Horov triumf 83

◀ DRUHÁ ČASŤ ▶

5

Mýtické prostredie 111

6

Neviditeľné
v každodennom živote 141

◀ TRETIA ČASŤ ▶

7

Skúšky duatu (sprievodca) 169

8

Tvoj súd a život ako *ach* 191

Epilóg: Mýtus starovekého Egypta 209

ĎALŠIE ČÍTANIE 213

ZDROJE CITÁTOV 217

ZDROJE ILUSTRÁCIÍ 220

REGISTER 222

◀ ÚVOD ▶

Čo bolo predou mnou? Čo sa deje okolo mňa? Čo sa stane po mojej smrti? Podobne ako my dnes aj starovekí Egypťania hľadali odpovede na tieto základné otázky a podobne ako my vytvárali teórie na základe pozorovania sveta okolo seba. To, čo dnes nazývame staroegyptské mýty, bolo výsledkom týchto pozorovaní. Z nich vznikol jedinečný pohľad na svet.

Mytológia je viac než len zbierka jednoduchých príbehov o hrdinoch a bohoch. Predstavuje spôsob, ako pochopiť svet. Na oblohe je veľká guľa svetla, ktorá každé ráno vychádza, celý deň putuje po oblohe a potom zapadá na západe. Čo to je? A kam ide? Možno sa pýtate, ako sa pohybuje. Či už v slnku vidíte boha Rea plaviť sa po oblohe na svojej dennej bárke, alebo hmotu termojadrových reakcií vytvárajúcu gravitáciu, vďaka ktorej Zem krúži okolo Slnka, pozorujete ten istý jav. Egypťania, ktorí sa snažili rozšíriť si vedomosti o vesmíre bez toho, aby poznali princípy časticovej fyziky, jednoducho dospeli k iným záverom. Ich vysvetlenia boli základom ich charakteristického pohľadu na svet

Re s hlavou sokola pláva na svojej slnečnej bárke.

Hor, syn Usira a Eset, v podobe dieťaťa

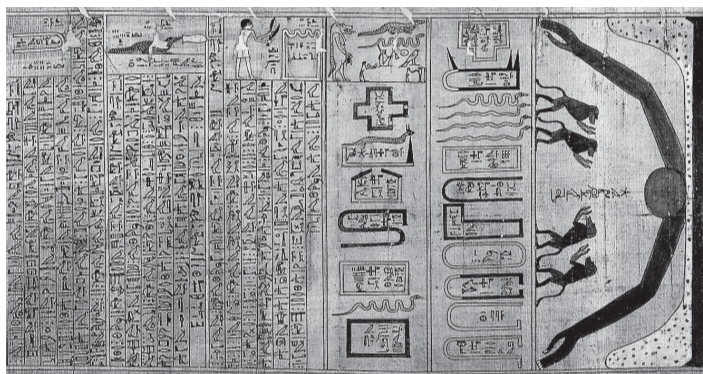
a formovali ich skúsenosti. Mýtus sa stal chrbtovou kosťou spoločnosti, kultúrnym filtrom pre neúprosnú realitu. Keď sa človek pohrúžil do vnútornej logiky tejto ideológie, život nadobudol väčší zmysel. Poriadok nahradil chaos, vláda nahradila bezmocnosť, vedomosti prekonali nevedomosť. Svet so svojimi hrozivými púštnymi búrkami a smrtiacimi škorpiónmi sa stal o niečo menej desivým.

Mýtický príbeh starovekého Egypta bol v životoch ľudí stále prítomný. Odohrával sa v priebehu každého dňa ako nekonečné opakovanie stvorenia, zničenia a znovuzrodenia, spletených do siete božských interakcií. Nebolo potrebné ustanoviť tieto udalosti ako nemenný príbeh. Každý človek každodenne žil ako hrdina vlastného mýtického príbehu. Bohovia ako personalizované sily boli prítomní v každej oblasti stvoreného sveta a mýtické precedensy sa uvádzali

ako vysvetlenie mimoriadnych aj všedných udalostí, vďaka čomu bol jednotlivec prepojený so svetom bohov. Egypťania sa dokonca stotožňovali so svojimi božstvami tým, že sa odvolávali na mýtické udalosti. Človek s bolesťou hlavy sa stal Horom v podobe dieťaťa, o ktorého sa starala jeho matka, a tá sa zasa v tej chvíli stala bohyňou Eset. Po smrti sa zosnulý premenil na rôznych bohov, ktorí prechádzali podsvetím, a na istý čas prevzal božskú moc každého z nich. Egyptské mýty boli dostatočne pružné, aby sa dokázali prispôbiť životu každého človeka, ktorý sa snažil vysvetliť si prírodný svet a ťažkosti aj radosti svojej existencie. Mýty a v nich podrobne opísané činy bohov odpovedali na otázku *Prečo sa mi to stalo?* V prece-dense nachádzali útechu.

◀ REKONŠTRUKCIA EGYPTSKEJ MYTOLÓGIE ▶

Dnes sa egyptológovia stretávajú s roztrúsenými a čiastkovými odkazmi na egyptské mýty, ktoré boli zostavené z rôznych zdrojov datovaných od roku 3050 pred n. l. až po prvé storočia nášho letopočtu. Ako vidieť, obdobie označované za staroveký Egypt je

Duat – podsvetie

mimoriadne dlhé, lebo trvalo viac ako tritisíc rokov, v závislosti od toho, kde si stanovíme hranice. Je veľmi ťažké priradiť konkrétne časové údaje k udalostiam, preto sa egyptológovia snažia neuvádzať dátumy pred našim letopočtom a namiesto toho odkazujú na panovanie kráľa, jeho dynastiu alebo obdobie, v ktorom vládol. V 3. storočí pred n. l. egyptský kňaz Manethó rozdelil egyptských kráľov do 30 dynastií (neskorší autori pridali 31. dynastiu). Hoci sa zdá, že každá dynastia má odlišnú líniu vládcov – inú pokrvnú líniu –, nie je to vždy tak, lebo Manethó na vytýčenie hraníc medzi jednotlivými fázami použil aj významné udalosti, ako napríklad výstavbu prvej pyramídy alebo zmenu kráľovského sídla. Súčasní egyptológovia Manethóove dynastie zoskupili do dlhších fáz rozdelených medzi obdobia, keď celej krajine vládol jeden kráľ (Archaický Egypt, Stará ríša, Stredná ríša, Nová ríša, Neskoré obdobie) a keď bolo kráľovstvo rozdelené (Prvé prechodné obdobie, Druhé prechodné obdobie, Tretie prechodné obdobie). Po hlavných fázach faraónskeho obdobia nasledovalo Ptolemaiovské obdobie, keď vládli

Egyptská chronológia			
Faraónske obdobie	Archaický Egypt	asi 3050 – 2660 pred n. l.	1. a 2. dynastia
	Stará ríša	asi 2660 – 2190 pred n. l.	3. – 6. dynastia
	Prvé prechodné obdobie	asi 2190 – 2066 pred n. l.	7. – 11. dynastia
	Stredná ríša	asi 2066 – 1780 pred n. l.	11. – 12. dynastia
	Druhé prechodné obdobie	asi 1780 – 1549 pred n. l.	13. – 17. dynastia
	Nová ríša	asi 1549 – 1069 pred n. l.	18. – 20. dynastia
	Tretie prechodné obdobie	asi 1069 – 664 pred n. l.	21. – 25. dynastia
	Neskoré obdobie	664 – 332 pred n. l.	26. – 31. dynastia
Ptolemaiovské obdobie		332 – 30 pred n. l.	
Rímske obdobie		30 pred n. l. – 395 n. l.	

Dve krajiny

Egypt je krajina príkrych kontrastov: z juhu na sever sa cez údolie kľukatí rieka Níl, pozdĺž ktorej sa tiahne úzky pás úrodnej pôdy, kým nedorazí k starovekému Menneferu (gr. Memfis) neďaleko dnešnej Káhiry, kde sa rozvetvuje do viacerých ramien a vytvára veľký úrodný trojuholník delty Nílu. Vďaka tejto dramatickej zmene terénu Egyptania rozdelili svoju krajinu na Horný (južný) Egypt, ktorý tvorí údolie Nílu južne od Menneferu, a Dolný (severný) Egypt, čiže deltu Nílu, a nazvali ju Dve krajiny. Každú polovicu reprezentovala iná koruna: Červená koruna pre Dolný Egypt a Biela koruna pre Horný Egypt. Tie sa spájali do Dvojitej koruny, ktorá reprezentovala kráľovu vládu nad celou krajinou. Podobne Egyptanov udivoval silný kontrast medzi neúrodnou suchou púšťou, ktorú nazývali Červená zem, a úrodnou pôdou, nazývanou Čierna zem. Význam mali aj východ a západ. Pri pohľade na vychádzajúce slnko Egyptania začali spájať východ s novým životom a so znovuzrozením, zatiaľ čo západ, kde slnko každý večer zomieralo, sa stal ríšou mŕtvych. Preto sa cintoríny často stavali v púšti na západnej strane Nílu.

králi macedónsko-gréckeho pôvodu, a potom Rímske obdobie. V knihe sa riadim týmito egyptologickými konvenciami datovania.

Kedže neexistuje jediný zdroj, ktorý by nám jasne vysvetlil mýty starovekých Egyptanov, egyptológovia sú nútení skladať ich z úlomkov dôkazov, ktoré sa z dávnych čias zachovali. Mnohé mýty boli zaznamenané na papyrusoch objavených v hrobkách alebo v chrámoch, na iné sa odkazuje na pohrebných stélach umiestnených v hrobkách. Moderné názvy niektorých zdrojov odrážajú ich pôvodný kontext: *Texty pyramíd* sa našli vyryté na stenách kráľovských pyramíd zo Starej ríše od konca 5. dynastie, zatiaľ čo *Texty rakiev*, známe zo Strednej ríše, boli namaľované na rakvách tých, ktorí si mohli dovoliť takýto luxus. *Kniha mŕtvych* (starovekí Egyptania ju nazývali *Kapitoly o vychádzaní cez deň*) sa kopírovala na papyrusové zvitky a rakvy, aby zosnulým poskytla cestovného sprievodcu do posmrtného života, a to od konca

Grécky historik Plutarchos zaznamenal mnoho egyptských mýtov.

Druhého prechodného obdobia, pričom sa používala ešte viac ako tisíc rokov po tomto období. Takmer vo všetkých prípadoch sú mýty skrátené alebo spomenuté len v tajomných náznakoch. Niekedy to bolo zo slušnosti. Egypťania sa napríklad vyhýbali zmienkam o Usirovej smrti vo svojich pohrebných pamiatkach, pretože opis tejto traumatizujúcej udalosti v hrobke by mohol magicky ublížiť zosnulému. V iných prípadoch zas nebolo potrebné uvádzať mýtus v plnom znení, lebo sa predpokladalo, že čitateľ už príbeh pozná.

Egypt počas jeho dlhej histórie ovplyvnili kultúry celého východného Stredozemia a Blízkeho východu, v určitých obdobiach ho tieto kultúry dokonca ovládali, od Asýrčanov a Peržanov až po Macedóncov, Grékov a Rimanov. Egyptské mýty sa prispôbovali svojej dobe, vstrebávali nové vplyvy a vďaka nim nachádzali nové formy vyjadrenia. Variácie mýtov sa vyvíjali aj v jednotlivých egyptských provinciách (nazývaných nómy), a tak nejestvovala jediná správna verzia. To je znepokojujúce a zároveň

oslobodzujúce. Znepokojujúce preto, lebo nijaký sprievodca egyptskými mýtmi nikdy nemôže byť skutočne pravdivým odrazom toho, čomu Egyptania verili, a oslobodzujúce preto, lebo ako ich kronikár nie som viazaný striktným prerozpráváním. To, čo nasleduje v tejto knihe, sa podobá skôr na Plutarchovo dielo, v ktorom autor vzal prvky mýtu o Usirovi a poskladal ich pre grécke publikum, než na typickú akademickú analýzu. Podobne ako Plutarchos som v niektorých častiach vzal úlomky mýtov, niekedy z rôznych časových období, a vytvoril som súvislý príbeh. Ak čitateľ dokáže odpustiť takéto vyberanie hroziebok z koláča Plutarchovi, hádam prepáči aj mne.

◀ POROZUMENIE BOHOM ▶

Egyptskí bohovia sú živou a eklektickou skupinou. Hádajú sa, bojujú, vraždia, vytvárajú vzťahy a môžu zomrieť na starobu (pred tým, ako sa znova narodí, čo ilustruje egyptskú predstavu o cyklickom vnímaní času). Dokázali sa prejavovať v rôznych podobách, na rôznych miestach súčasne, zatiaľ čo ich skutočné ja zostávalo vzdialené a neviditeľné na oblohe. Hoci boli tvarovateľní, neboli ani všavedúci, ani všadeprítomní. Mali špecifické božské povinnosti, napríklad Usir mal na starosti regeneráciu a boh Min plodnosť. Ich sila bola obmedzená, takže ak potrebovali dosiahnuť cieľ, ktorý presahoval ich kozmické kompetencie, museli splynúť, aby sa na krátky čas mohli navzájom podeliť o svoju moc. Preto sa chorý boh slnka, ktorý nemal schopnosť ani silu znovu sa nabiť energiou, každú noc spojil s Usirom. Využil jeho regeneračnú moc, aby sa mohol znova narodiť v novom úsvite. Niekoľko, keď jeden boh prevzal vlastnosti iného, premenil sa na túto božskú bytosť, takže keď Hathor ako Reovo oko zaútočila na ľudstvo, jej násilný hnev ju premenil na otvorene krvilačnú bohyňu Sachmet. Hoci to pre čitateľov spočiatku môže byť máťúce,

komplexná povaha egyptských bohov by sa mala nasledujúcimi kapitolami vyjasniť.

Treba poznamenať, že hoci sú podrobné analýzy vývoja bohov a rôznych kultov v priebehu dejín užitočné, odvádzajú pozornosť od ich charakteru. Preto som ich v tejto knihe vo veľkej miere vynechal, aby som zdôraznil ich osobnosti a ľudské vlastnosti. Verím, že môj prístup bude prínosný pre čitateľov alebo študentov, ktorí sa so starovekým Egyptom ešte nestretli, či pre tých, ktorí sa oň zaujímajú len okrajovo. Dúfam, že im poskytne užitočný úvod do mýtov a umožní príbehom dýchať s čo najmenším počtom moderných analytických zásahov. Poznávanie toho, ako Egypťania prostredníctvom mýtov komunikovali so svetom, by malo byť predovšetkým príjemné. Mýty mali predsa nielen vysvetľovať, ale aj zabávať. Dúfam, že čitateľ ku knihe pristúpi v tomto duchu.

Aby som odpovedal na otázky položené na začiatku úvodu, knihu som rozdelil na tri časti: Prvá časť – Čas bohov (alebo vysvetlenie, odkiaľ všetci pochádzame); Druhá časť – Živý svet (alebo vysvetlenie sveta okolo nás); Tretia časť – Mytológia smrti (alebo vysvetlenie života po smrti). Dúfam, že pri čítaní sa vžijete do kože starovekého Egypťana a pokúsite sa pozrieť na svet z jeho perspektívy. Začítajte sa do mýtických vysvetlení a predstavte si, aké asi bolo vidieť a chápať svet týmto spôsobom. Tieto mýty sú náhľadom do starovekej psychológie, sú oknami do egyptskej mysle a môžu vám predstaviť úplne nový – a zároveň staroveký – spôsob vnímania sveta.

PRVÁ ČASŤ

ČAS BOHOV
(ALEBO VYSVETLENIE,
ODKIAĽ VŠETCI POCHÁDZAME)

◀ CHAOS A STVORENIE ▶

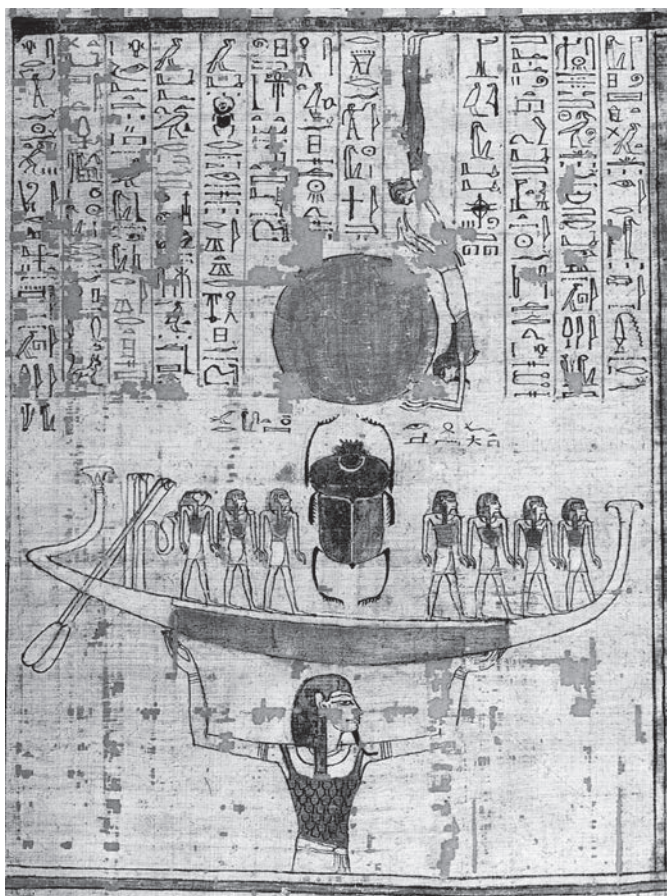
Porozumieť staroegyptskému chápaniu stvorenia alebo skôr zrekonštruovať egyptský mýtus ako celok je ako skladať puzzle, keď väčšina dielikov chýba a niekto vyhodil škatuľu s obrázkom.

V minulosti, keď sa egyptológovia stretli s roztrúsenými, rôznorodými a zdanlivo protichodnými zvyškami mýtov o stvorení z rôznych častí krajiny, rozdelili tieto mýtické útržky podľa kultového centra, o ktorom predpokladali, že vytvorilo (alebo štandardizovalo) zdrojový materiál. Vedci sa teda odvolávali na teológiu z mesta Mennefer alebo teológiu z mesta Iunu. Objavil sa aj názor, že kultové centrá s odlišnými interpretáciami spolu súťažili, čo naznačuje, že egyptskí kňazi pohrdali svojimi náprotivkami v iných mestách, pretože jeden mohol uprednostňovať boha Amona v podobe husi pred podobou božskej kravy, ktorá splodila Rea.

Možno sa to tak udialo. No nech už to bolo akokoľvek, odlišné príbehy o stvorení v skutočnosti vykazujú pozoruhodnú súdržnosť, prezentujú rovnaké základné témy a majú podobnú štruktúru. Zdá sa, že regionálne kultové centrá vniesli do všeobecne uznávaných mytologických základov svoje pohľady, zdôraznili úlohy konkrétnych aktérov, fáz alebo aspektov stvorenia a bohov spomínaných v iných verziách nahradili miestnymi bohmi. Týmto spôsobom egyptské kňazstvá predkladali alternatívne, nie konkurenčné názory, čím sa znížilo riziko medzináboženských sporov.

Hoci neexistoval nijaký všeobecne uznávaný mýtus o stvorení, existoval aspoň všeobecný koncept – spoločný základ – o tom, ako k stvoreniu došlo. Hlboko v Nunovi (nekonečnom temnom oceáne) sa prebudil boh alebo koncept stvorenia. Prostredníctvom

svojej moci sa on alebo jeho stelesnenia rozdelili na mnohé aspekty stvoreného sveta, čím vznikli prví bohovia a prvý pahorok zeme, ktorý sa vynoril z vody. Potom po prvý raz vyšlo slnko – v niektorých verziách nezávislé oko stvoriteľa, v iných čerstvo vyliahnuté z vajca – a prinieslo svetlo tam, kde predtým bola tma.

Boh Nun dvíha k oblohe slnečnú bárku.

Osmoro z mesta Chemenu lemuje slnečnú bárku. Na každej strane sú štyri božstvá.

Počas Novej ríše, asi v roku 1200 pred n. l., sa vo Wasete (gr. Té-bach) uskutočnil pokus zjednotiť hlavné tradície Egypta pod bohom Amonom ako najvyšším stvoriteľom. Toto obdobie je preto ideálnym východiskovým bodom na podrobnejší opis stvorenia, pretože texty z týchto čias poskytujú najlepší pohľad na staroegyptské chápanie pôvodu sveta a zároveň zahŕňajú preferované tradície najdôležitejších kultových centier krajiny – predovšetkým v Chemenu (gr. Hermopolise), ktorý sa zameriaval na osem bohov (Osmoro) vesmíru pred stvorením sveta (pozri nižšie); chrám boha Ptaha v Mennefere, kde všetky veci zhmotnilo hovorené slovo; v Iunu (gr. Heliopolise), v ktorom sa boh (Re-)Atum zrodil do fyzického sveta z vajíčka alebo zo semena. V tejto kapitole sa teda pustíme do skúmania stvorenia sveta a budeme sa opierať o prácu egyptológa Jamesa P. Allena a riadiť sa citátmi z *Veľkého hymnu na Amona* z ramesseovského obdobia, jedinečného textu, ktorý predstavuje závery teologických výskumov Amonovho kňazstva.

◀ STVORITELIA ▶

Nun, nekonečné vody

Vesmír pred stvorením sveta je nekonečná vodná plocha, širošia tma, nehybná a tichá, miesto, kde by sa viac hodila ponorka